

УДК 81'25:81'373.72=111

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Варчук Л.В., викладач
кафедри іноземних мов

Вінницький національний технічний університет

Стаття присвячена визначенню структури фразеологічного значення. Виявлено, що фразеологічна одиниця має денотативне й коннотативне значення. У статті приділяється увага огляду особливостей, властивих різним фразеологічним одиницям, і аналізу застосовуваних до них способів перекладу. Акцентується увага на виробленні критеріїв відбору фразеологічних одиниць. Розглянуто фразеологізм як носій національного забарвлення, стилістичних особливостей і яскравої виразності.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, денотат, еквівалент, конотація, калькування.

Статья посвящена определению структуры фразеологического значения. Выявлено, что фразеологическая единица обладает денотативным и коннотативным значениями. В статье уделяется внимание рассмотрению особенностей, свойственных различным фразеологическим единицам, и анализу применяемых к ним способов перевода. Акцентируется внимание на применении критериев отбора фразеологических единиц. Рассмотрен фразеологизм как носитель национальной окраски, стилистических особенностей и яркой выразительности.

Ключевые слова: фразеологическая единица, денотат, эквивалент, коннотация, калькирование.

Varchuk L.V. FEATURES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS FROM ENGLISH

The article is devoted to the definition of the structure of the phraseological meaning and it is revealed that the phraseological unit has denotative and connotative meanings. The article pays attention to the consideration of features peculiar to different phraseological units and analysis of the methods of translation applied to them. Attention is focused on the application of selection criteria for phraseological units. Considered phraseology, as a carrier of national coloring, stylistic features and vivid expressiveness.

Key words: phraseological unit, denotation, equivalent, connotation, tracing.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток фразеології за останні десятиліття виявив безліч різноманітних проблем. З одного боку, завданням фразеології є опис фразеологічного матеріалу окремих мов з акцентом на їхні специфічні особливості, з іншого – усе більшого значення набуває порівняльне вивчення фразеологічних систем різних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом з'явилася достатня кількість робіт, присвячених зіставному дослідженню фразеологічних одиниць у двох і більше мовах. Предметом уваги дослідників стали фразеологічні одиниці з певним компонентом у своєму складі (Солодухо Е., Долгополов Ю. і т. д.). Приділяється велика увага структурно-граматичній характеристиці фразеологічних одиниць, а також походженню фразеологічних одиниць (Арсентьева Е.).

Постановка завдання. Мета статті – визначити структуру фразеологічного значення, показати вироблення критеріїв відбору фразеологічних одиниць і проаналізувати способи перекладу фразеологічних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Країнознавча цінність фразеоло-

гічних одиниць складається з трьох аспектів. По-перше, фразеологізми відображають національну культуру розчленовано, одиницями свого складу. Деякі з таких слів належать до числа безеквівалентних. По-друге, фразеологізми будь-якої мови відображають національну культуру нерозчленовано, комплексно, усіма своїми елементами, узятими разом, тобто своїм фразеологічним значенням. Нарешті, по-третє, фразеологізми відображають національну культуру своїми прототипами, оскільки генетично вільні словосполучення описували певні звичаї, традиції, особливості побуту й культури, історичні події та багато іншого [1, с. 17].

Фразеологічне значення, що є результатом непрямой, вторинної номінації, являє собою виключно складний феномен [7, с. 40]. Це значення створюється загальним метафоричним або метонімічним переосмисленням компонентів, що входять у фразеологізм. Відбувається переосмислення його прототипу, що зазвичай призводить до образного, оціночного й експресивного характеру семантики одиниці й відображає узагальнено-цілісне позначення будь-якого явища дійсності. Більшість дослідників фразеологічного мате-

ріалу виділяє два основних макрокомпоненти в структурі узуального фразеологічного значення: сигніфікативно-денотативний і конотативний [7, с. 242].

У процесі відображення дійсності, що має кілька етапів у свідомості людини, за посередництвом відчуттів і сприйняття виникає уявлення про який-небудь предмет або явище дійсності. Уже на цьому етапі відбувається відокремлення ознак від предмета, можуть виникати абстракції, позначається не сам предмет або явище дійсності, а їх відображення у свідомості. Так виникають типізовані, узагальнені уявлення про класи предметів, властивих знаку в системі засобів, які входять у фразеологічне значення як компонент його структури. Такі уявлення позначаються як денотат «ідеальний», або денотат у мові [7, с. 143].

Денотат у мові, або денотат «ідеальний» – поняття мовне, також називається денотативним аспектом значення і являє собою узагальнене, збірне, соціально закріплене уявлення про реальні денотати.

Сигніфікат (від лат. *Significatum* – позначуване) – понятійний зміст фразеологічної одиниці. Із гносеологічного погляду сигніфікат є відображенням у людській свідомості властивостей відповідного денотата. Сигніфікат є найбільш сталою частиною семантики фразеологізму, висловлює узагальнено-понятійний зміст. Фразеологічна одиниця «*to burn the earth*» денотатом має уявлення про швидке пересування в просторі, його сигніфікат – «нестися щодоуху, мчати з карколомною швидкістю» (поняття вкрай швидкого руху в одному напрямку) [1, с. 41]. Говорячи про сигніфікативний компонент фразеологічного значення, ми насамперед маємо на увазі смисловий зміст фразеологічної одиниці, у якому вона відбивається в людській свідомості, у почуттях.

У сучасній лінгвістичній літературі пильна увага також приділяється розгляду конотативного макрокомпонента лексичного й фразеологічного значення, що видається цілком закономірним і актуальним.

У лінгвістиці з кінця XIX століття терміном «конотація» стали позначатися всі емотивно забарвлені елементи змісту виразів, що співвідносяться з прагматичним аспектом мови. Закріпленню подібного розуміння терміна «конотація» сприяли психолінгвістичні дослідження афективного боку слів, а також асоціативні експерименти, які показали реальність усвідомлення асоціативно-образних, оціночних і стилістичних ознак.

За останні три-чотири десятиліття у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці виникло кілька напрямів вивчення цього явища: семіотичне, психолінгвістичне і власне лінгвістичне. Дослідники по-різному трактують поняття конотації й для її позначення користуються також іншими термінами: «стилістичне значення», «стилістичне забарвлення», «конотативний зміст», «конотативний компонент», «прагматичний елемент». Абсолютна більшість вітчизняних учених говорить про конотацію як про мовне явище, оскільки в мовній одиниці відбивається не тільки поняття про предмет або явище дійсності, а й ставлення людини до цього предмета чи явища.

Низка вчених, говорячи про конотації лексичних одиниць, відносять до них усю інформацію про сферу застосування цих одиниць, тобто сукупність маркерів експресивно-оціночного, регіонального, соціального характеру. Л. Круглова доводить, що в семантичну структуру слова входять емоційний і оцінний компоненти, але не входить стилістичний [1, с. 43].

С. Влахов і С. Флорін відзначають, що можливість досягнення повноцінного словникового перекладу фразеологічної одиниці залежить від співвідношень між одиницями вихідної мови та мови перекладу.

1. Фразеологічна одиниця має в мові перекладу точну, незалежну від контексту повноцінну відповідність (сміслову значення + конотації), тобто фразеологізм вихідної мови, рівний фразеологізму мови перекладу, перекладається еквівалентом.

2. Фразеологічні одиниці можна передати мовою перекладу тією чи іншою відповідністю, звичайно, з деякими відступами від повноцінного перекладу, тобто фразеологізм вихідної мови, приблизно рівний фразеологізму мови перекладу, перекладається варіантом (аналогом).

3. Фразеологічна одиниця не має в мові ні еквівалентів ні аналогів, не перекладається в словниковому порядку, тобто фразеологізм вихідної мови не дорівнює фразеологізму мови перекладу, передається іншими, нефразеологічними засобами.

З перекладацького погляду англійські фразеологічні одиниці поділяються на дві групи [8]:

- фразеологічні одиниці, що мають еквіваленти в українській мові;
- безеквівалентні фразеологічні одиниці.

Фразеологічні еквіваленти можуть бути двох типів:

- 1) постійно рівнозначна відповідність, яка є єдино можливим перекладом і не залежить від

контексту [10]. Оскільки будь-яка рівнозначна відповідність є еквівалентом, то зазначений вид перекладу доцільно назвати моноеквівалентом. Відповідності ці можуть виникати як результат дослівного перекладу англійських фразеологічних одиниць, наприклад, *dumb as a fish* – «німий як риба»;

2) можлива також наявність в українській мові двох і більше еквівалентів англійської фразеологічної одиниці, з яких для перекладу вибирають більш доречний у тексті варіант або будь-який, якщо вони рівноцінні. Такі еквіваленти називаються вибірковими [8].

Крім цього поділу, слідом за А. Куніним можна класифікувати еквіваленти таким чином:

1) повні еквіваленти – це українські еквіваленти, у своїй більшості є моноеквівалентами англійських фразеологізмів, що збігаються з ними за значенням, за лексичним складом, образністю стилістичної направленості та граматичною структурою. Подібні відповідності нечисленні, до цієї групи належать фразеологічні одиниці інтернаціонального характеру, засновані на міфологічних переказах, біблійних легендах та історичних фактах (наприклад, *Achilles' heels* – Ахіллесова п'ята) [11];

2) часткові еквіваленти. Частковість не означає якоїсь неповноти в передачі значення, такий еквівалент лише містить лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розбіжності за наявності однакового значення однієї й тієї ж стилістичної спрямованості. Тому частковий еквівалент за ступенем адекватності перекладу слід вважати рівноцінним повному еквіваленту. Часткові еквіваленти й собі діляться на частковий лексичний і частковий граматичний еквівалент;

3) калькування, або дослівний переклад фразеологізмів за наявності повного або часткового еквівалента. Незважаючи на наявність повного або часткового еквівалента, стійкі поєднання слів іноді доводиться перекладати дослівно. Такий переклад особливо важливий, коли образ, що міститься у фразеологізмі, необхідний для розуміння тексту, а його заміна не дає достатнього ефекту. Наприклад, *the lion's share* – «левова частка». Дослівний переклад часто застосовується за наявності розширеної метафори, фразеологічних синонімів, гри слів і каламбурів [11];

4) описовий переклад фразеологічної одиниці. Він зводиться до перекладу не власне фразеологізму, а його тлумачення, як це часто буває з одиницями, що не мають еквівалентів у мові перекладу. Це можуть бути

пояснення, порівняння, опис, тлумачення – усі засоби, що передають у максимально ясній і короткій формі зміст фразеологічної одиниці, наприклад, шила в мішку не сховаєш – «*truth will out*» (пор. англ. прислів'я «*murder will out*»).

Під час перекладу фразеологізму як національно забарвленої одиниці ми слідом за В. Комісаровим виділяємо три основні типи відповідностей образним фразеологічним одиницям оригіналу.

У першому типі відповідностей збирається весь комплекс значень одиниці, що перекладається.

У другому типі відповідностей однакове переносне значення передається мовою перекладу за допомогою іншого образу при збереженні всіх компонентів семантики фразеологізму (частково лексичний еквівалент за термінологією А. Куніна).

Третій тип відповідностей створюється шляхом калькування іншомовної образної одиниці.

Калькування образів широко використовується для передачі національно-етнічного компонента значення фразеологізму. Кальки стосуються античності, Біблії й узагалі будь-якого джерела європейського культурно-історичного ареалу. Наприклад, *Noah's ark* – «Ноїв ковчег»; а *Trojan horse* – «троянський кінь».

Перекладачеві необхідно піклуватися про те, щоб образ був зрозумілий читачеві, і в разі необхідності забезпечувати повноцінність розуміння за допомогою відповідних приміток.

Нерідко в перекладача є можливість вибрати між типами фразеологічних відповідностей. Залежно від умов контексту він може віддати перевагу образу, що існує в мові перекладу за рахунок утрати національно-етнічного компонента.

Висновки з проведеного дослідження. У роботі визначено структуру фразеологічного значення, виявлено, що фразеологічна одиниця має денотативне й конотативне значення. Денотат – мовне поняття, яке являє собою відображення реальних речей. Говорячи про конотацію, ми маємо на увазі не тільки мовне явище, яке відображає предмет або явище дійсності, а й ставлення людини до цього предмета чи явища.

Фразеологізм як носій національного забарвлення, стилістичних особливостей і яскравої виразності, перекладається в сукупності з екстралінгвістичними факторами. Огляд особливостей, властивих різним фразе-

ологічним одиницям, і аналіз застосовуваних способів перекладу переконує в тому, що величезному різноманіттю мовних засобів, які трапляються в різних джерелах, відповідає не менша різноманітність засобів, що слугують для їх передачі в іншій мові.

Існує багато способів перекладу фразеологічних одиниць, однак ми повинні пам'ятати, що реальний процес перекладу фразеологічних одиниць не зводиться до підбору еквівалентних мовних відповідностей, а являє собою складний процес, у якому крім власної майстерності перекладача відіграють роль і замовник перекладу, і набір культурних знань потенційних реципієнтів, на яких орієнтується перекладач, і характер взаємовідносин контактуючих культур, і багато інших чинників, що впливають на якість перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арсентьева Е. Сопоставительный анализ фразеологических единиц / Е. Арсентьева. – Издательство Казанского университета, 1989. – 130 с.
2. Амосова Н. Основы английской фразеологии / Н. Амосова. – М. : Наука, 1961. – 189 с.
3. Анисимова З. Фразеологические единицы типа «прилагательное+существительное» в современном английском языке / З. Анисимова. – М. : Мысль, 1952. – 193 с.
4. Антрушина Г. Лексикология английского языка / Г. Антрушина. – М. : Дрофа, 2001. – 288 с.
5. Виноградов В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В. Виноградов // Труды юбилейной научной сессии ЛГУ (1819–1944). – Л. : Секция филологических наук. – 1946. – С. 45–69.
6. Кумачева А. Фразеологические сочетания как часть словарного запаса / А. Кумачева // Иностранные языки в школе. – 1953. – № 6. – С. 12.
7. Кунин А. Английская фразеология: теоретический курс / А. Кунин. – М. : Высш. шк., 1970. – 344 с.
8. Кунин А. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре / А. Кунин. – М. : 1964 – 183 с.
9. Кунин А. Англо-русский фразеологический словарь / А. Кунин. – М. : Русский язык Медиа, 2002. – 512 с.
10. Рецкер Я. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык / Я. Рецкер // Вопросы теории и методики учебного перевода. – М., 1950. – С. 156–178.
11. Хакимова А. Способы перевода фразеологических единиц с английского на русский язык / А. Хакимова // Педагогическое мастерство. – П., 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.pedm.ru/categories/10/articles/385>.
12. Allen R. The New Penguin English Dictionary. – Penguin Group, – 2003 – 1642 p.
13. Cambridge International Dictionary. – Cambridge University Press, – 2002. – 587 p.